

Autorka představuje smlouvu z roku 1955 jako vzor pro podobné kontrakty s ostatními zeměmi (Španělskem, Řeckem, Tureckem, Portugalskem a nakonec i s Jugoslávií), které byly příznačné svou koncepční kontinuitou bez ohledu na střídání spolkových vlád. Ve smlouvě s Jugoslávií pak autorka spatřuje (a opakovaně se to snaží dokázat) politický motiv. Zasadíme-li tuto smlouvu do doby počínající Ostpolitik, může nám podle ní vyjít jiný obrázek, než dosud přijímaný. Autorka tak zdůvodňuje i to, proč také po recesi let 1966/1967 zůstala politická linie v tomto směru nadále stejná. Konec přílivu zahraničních pracovníků (nejčastěji je za něj považován rok 1973) se dle autorky ne náhodou kryje s koncem Brandtovy éry. Neblahé důsledky přílivu *gastarbeiterů*, zmiňované autorkou v úvodu, však v textu nejsou podrobně vysvětleny.

Bohužel jsou ve výkladu zcela vynechány i další důležité, byť podle autorky zřejmě literaturou neustále opakované skutečnosti, a to zejména rozbor situace na trhu práce v SRN. Absenci takové analýzy v knize lze snad pochopit s ohledem na autorčin pokus přinést hlavně nová fakta. V důsledku se kniha snaží vyvolat dojem, jako by standardní výkladové schéma nemělo vůbec žádnou živnou půdu. Možnosti, jak by vláda reagovala na potřeby německé ekonomiky, kdyby „nepodlehla svodům“ oněch „výměnných obchodů“, tu ale nejsou nastíněny. Čtenáři má zřejmě v podvědomí vyvstat provokativní myšlenka, zda Německo v roce 1955 nepoložilo svůj skutečný hospodářský zájem na oltář evropské integrace.

Kniha bohatá na obrazové materiály (řada dokumentů je tu otištěna ve fotokopii) a na citace z archivu ministerstva zahraničních věcí SRN dochází k novým, často však kontroverzním závěrům. Těmi nejpodstatnějšími jsou „důkazy“ ve prospěch dvou v úvodu vymezených tezí: zaměstnávání *gastarbeiterů* bylo diktátem Adenauerovy zahraniční politiky a způsobilo zpoždění hospodářského vývoje Německa. Autorka tak chce použitím nového okruhu použitých dokumentů, které do analýz doposud nikdo z autorů nezahrnoval, změnit zažitý pohled na problematiku, a to zásadním způsobem. Publikace je pečlivě tematicky členěna, byť občas tok autorčiných myšlenek není úplně snadno vstřebatelný a někdy též velké množství nabízených poznatků působí trochu nepřehledně. Pro bohatou faktografickou výstavu knihu ocení začínající zájemce o problematiku, zkušenější čtenář pak možná začne nad vžitými představami o pracovních migracích uvažovat v novém světle.

Lukáš Janura

Aleksej Malašenko, Sergej Filatov, eds., **Religija i globalizacija na prostorach Jevrazii**. Moskva: Rosspen, 2009. 341 s. ISBN 978-5-8243-1153-2

Sborník *Náboženství a globalizace* je druhým dílem ediční řady *Náboženství v Eurasii*, kterou vydává moskevská centrála prestižního amerického think-tanku Carnegie Endowment for International Peace. Studie publikované ve druhém vydání pod vedením specialisty na náboženskou tematiku Alexeje Malašenka a sociologa Sergeje Filatova byly vybrány z výstupů seminářů, které organizovala Carnegie Moscow Center v letech 2003–2004. Vě-

nují se vztahu mezi sedmi nejlivnějšími náboženstvími/církvemi na prostoru Eurasie (pravoslaví, křesťanství, protestantismus, islám, hinduismus, buddhismus a pohanství) a globalizací. Sborník, který lze na stránkách nadace zadarmo stáhnout, představuje na úvod své autory, na závěr činnost think-tanku; nechybí úvodní řeč a krátké anotace studií.

Zastoupení autoři se nesnaží globalizaci úžeji definovat (snad až na Filatova, který ji chápe jako určitou formu *amerikanizace* s pozitivními dopady na náboženský vliv ve společnosti, s. 10–27); většina si vystačí s tím, že jde o významný fenomén současné doby, na který musí náboženství a církve reagovat, ať je jim to po chuti nebo ne. Autoři zdůrazňují, že zatímco globalizace usiluje o nastolení jednotného systému univerzálních lidských hodnot s individuem ve středu svého zájmu, náboženství spatřuje prioritu člověka v životě zasvěceném podstatně užší náboženské obci. „Vytrhávání“ jedince z náboženské obce, zapříčiněné globalizací, je postupně nahrazováno jejich propojováním na vyšší, globální úrovni, přičemž člověk, takto nově se identifikující, zároveň ztrácí zájem o svou identitu předešlou (nejen konfesionální, ale i etnickou a kulturní). Globalizace není v rozporu s vírou jako takovou, střetává se však s náboženstvím v rovině ideologické, v nabídce „návodu k žití“: globalizace aspiruje na roli rádooby světského náboženství, které člověku servíruje v podstatě „homogenní, optimální variantu existence“ (Malašenko, s. 330–336). Tomuto trendu se světová náboženství snaží čelit, jak na závěr shrnuje jeden z editorů, rozdílnými strategiemi a s rozdílnou mírou dosahovaného úspěchu třemi tendencemi: adaptací, střetem a nabídkou alternativy.

Nejhůře globalizaci vzdoruje (ruská) pravoslavná církev a islám, a to ze dvou důvodů – politického a náboženského. Zaprvé, islám se obává vytěsnění na kulturní a politickou periferii „hegemonní“ západní civilizací; podobně i nespokojenost pravoslavné církve pramení z komplexu ze stále se snižující role a vlivu na křesťanský svět, čímž v podstatě kopíruje oficiální frazeologii Ruské federace (požadavek o vytváření multipolárního a „spravedlivějšího“ mezinárodního řádu). Zadruhé, obě náboženství spatřují na Západě snahu o náboženskou a hodnotovou expanzi východním směrem, která usiluje o jejich podřízení a marginalizaci. Autor článku nazývá takové hodnotové střetávání „trýznivou adaptací“, přičemž zdůrazňuje, že tyto církve jsou ve svém jednání a reakcích na fenomén globalizace příliš pomalé, a ztrácí tak svůj „monopol nad duší“ především u liberálnějších věřících s neomezeným přístupem k informacím a internetu (s. 335). Církvemi předkládaná alternativa je buď příliš útočná (islám), nebo příliš lokálního, národního charakteru (v případě ruské pravoslavné církve).

Protestantismus se jeví jako náboženství, které z globalizace těží nejvíce. Dokonce s tímto fenoménem harmonicky kohabituje. Je tomu tak proto, že protestantští duchovní se jako jediní *aktivně* podílí na chodu globalizace ve větší míře. Demokracie a tržní ekonomika spolu s univerzálními a lehce adaptovatelnými hodnotami protestantství dále vytvářejí kvalitativní výhodu vůči ostatním, tradičněji založeným náboženstvím. Autor studie také zmiňuje protestantismus jako jeden ze zdrojů samotné globalizace (s. 91–125). Naopak katoličtí ideologové s globalizací bojují pouze jako pozorovatelé (v protikladu vůči protestantským „aktivistům“), nutno dodat, že neúspěšně, a akceptují ji spíše z nouze, přičemž akcentují její nedostatky, například neustále se prohlubující propast mezi bohatými a chu-

dými, a ztrátu kulturní identity. Jejich ideologický střet s globalizací je navíc náchylnější k neúspěchu kvůli redukci debaty na víceméně jeden aspekt – modernizaci (s. 126–174).

Buddhismus a hinduismus prokazují vysokou úroveň adaptace na globalizační proces. Globalizaci neodporují (jako muslimové, pravoslavní a katolíci), ale přicházejí buď se svým vlastním pozitivním konceptem („globální hinduistický koncept“, pouze však mimo Indii, s. 256–294), nebo si drží odstup (buddhismus) a praktikují tzv. „měkký“ přístup, či nabízejí „spirituální alternativu“ (s. 222–255, 339). Poněkud překvapivě může vyznít závěr autora stati o pohanských náboženstvích, který přichází s poznatkem, že ačkoliv ústředním konceptem pohanství jsou hodnoty jako „původ“ a „hledání a návrat ke kořenům“, tedy protipól zkoumaného fenoménu, globalizace nejenže pohanským náboženstvím neškodí, ale naopak napomáhá jejich uchování a šíření (s. 339–340).

Editori sborníku, Malašenko a Filatov, předpovídají náboženstvím v éře globalizace nikoliv zánik, nýbrž jejich přibližování a směšování se s fenoménem, a také tolik potřebnou sebereflexi. Ta by v nejlepším případě měla vést k novým interpretacím, které by byly bližší současnému světu a srozumitelnější pro postmoderního člověka. Tvrdí, že se církve zastoupené v Eurasii více zaměří na témata jako morálka a rodinný život. Realisticky však dodávají, že úplnou ztrátu konfesijní, etnické a kulturní identity jedince si v dnešní době nelze představit, snad pouze v případě „kosmické katastrofy, či kontaktu s mimozemskými bytostmi“, kdy by se lidé identifikovali na základě biologického druhu za účelem holého přežití (s. 10–27, 330–336).

Jakub Šimák

Dominique Moïsi, *The Geopolitics of Emotions. How Cultures of Fear, Humiliation and Hope are Reshaping the World.* New York: Anchor Books, 2009. 176 s. ISBN-13: 9780224082099, ISBN-10: 0224082094

Název knihy, jak autor sám přiznává, je do určité míry pokusem o provokaci vzhledem k tomu, že spojení geopolitiky a emocí odborníkům na mezinárodní vztahy většinou připadá jako oxymoron. Geopolitika je převážně spojována s racionálním uvažováním o rovnováze moci a národních zájmech, které neponechává místo subjektivně vnímaným emocím. Knihu je třeba vnímat v kontextu polemiky, jež v oblasti mezinárodních vztahů probíhá od konce studené války, kdy se zásadním způsobem změnilo globální rozložení sil a bylo evidentní, že je potřeba najít nový rámec pro chápání globálních procesů. Autoři jako Fukuyama, Huntington, Kagan, Zakaria se snaží (obvykle na stránkách prestižního časopisu *Foreign Affairs*) identifikovat měnící se geopolitické trendy a formulovat prognózu budoucího vývoje. Původní Moïsiho článek, publikovaný v roce 2007 rovněž ve *Foreign Affairs*, se ostatně jmenoval *The Clash of Emotions* a přímo tak odkazoval na Huntingtonův *Střet civilizací*. Moïsi nicméně odmítá předkládat podobné univerzální, vševysvětlující teorie, ale nabízí „esej o emocionálních aspektech globalizace, jež jsou často opomíjeny“.